

Hörselskadade i sfi-undervisning

Många sfi-studerande har hörselnedsättning

Erfarenheten visar att ett stort antal deltagare i sfi-undervisningen har hörselnedsättning. Jag började arbeta som lärare i sfi, Svenska för invandrare, inom Grundläggande utbildning för vuxna, 1978. 1986 gjorde jag tillsammans med några arbetskamrater en undersökning av hörselstatus bland våra kortutbildade sfi-deltagare. Resultatet var alarmerande. 57 % av deltagarna hade någon form av hörselnedsättning, varav 13 % grav. Som jämförelse testade vi en grupp komvuxstuderande. Denna grupp hade högre skolbakgrund och de flesta var svenskar. I kontrollgruppen hade 15 % någon form av hörselnedsättning, 1 % grav. Skillnaden var uppseendeväckande stor. Vi tror att orsakerna till att en så stor andel av de kortutbildade deltagarna med utländsk bakgrund har hörselnedsättning är dels **krig**, dels **den bristfälliga läkarvården i hemländerna**. Jag har inte forskat kring detta, och mig veterligt har ingen annan heller gjort det, men jag har arbetat praktiskt med hörselskadade med utländsk bakgrund sedan 1986 och jag får varje dag nya bevis på att nedsatt hörsel är mycket vanligt förekommande bland våra sfi-deltagare.

Kunskap kring sfi och hörsel saknas

Dessvärre är det inget synligt problem. Det saknas medvetenhet och kunskap kring hörselproblematiken i samband med sfi-studier, dels om att det är så vanligt förekommande, dels om vilka effekter det har på språkinläringen. Varken lärare eller skolläda är insatta i problemet. Oftast förstår inte de studerande själva heller hur de påverkas av sin hörsel. Det finns alla varianter. En person vet att han hör dåligt, men tror inte att det påverkar skolsituationen. En annan person vet att han hör dåligt, han förstår att det påverkar, men han skäms och förtränger det, han talar inte med någon om sin hörsel. En tredje person vet inte att han hör dåligt, han lär sig inte svenska och förstår inte varför. Eftersom dessa personer klarar sitt modersmål utan större problem tänker de inte på att hörseln påverkar hur de lär sig ett nytt språk. I de flesta kommuner har man ingen beredskap alls. Jag är övertygad om att i många sfi-grupper finns ett antal deltagare med nedsatt hörsel som skulle kunna ha en mycket bättre och effektivare undervisning om man bara hade vetskap om hur de hör och hur man kan hantera detta.

Hörselskadade i sfi-undervisning i Göteborg

I Göteborg har vi successivt arbetat fram en modell för hörselskadade deltagare i sfi-undervisningen. Vi har särskilda undervisningsgrupper för hörselskadade. Dels har vi sfi på teckenspråk för mycket gravt hörselskadade och döva, dels har vi sfi i hörselgrupp. Det svåra är att hitta de deltagare som har behov av särskild undervisningsgrupp. Det gäller att öka medvetenheten om hörselns betydelse för språkinläring inom alla berörda instanser och på alla nivåer. Vi försöker informera på och samverka med Flyktingmottagning, Socialkontor, Arbetsförmedling, Arbetsförmedling Rehabilitering, Hörselvård, Vuxenutbildningskontor och anordnare av sfi-utbildning. I mån av tid och resurser hörseltestar vi deltagare hos anordnare och försöker att arbeta uppsökande. Mycket gravt hörselskadade och döva hittar man lätt. Det svåra är de som hör så pass dåligt att studierna påverkas negativt, men som ändå klarar sitt modersmål hyggligt och därför inte själva är medvetna om hörselskadan.

Att vara hörselskadad

Att vara hörselskadad innebär många saker. Något som ofta glöms bort när man talar om hörselnedsättning är **den stora tröttheten**. Det mesta är mycket mer ansträngande när man är hörselskadad. Man måste hela tiden koncentrera sig maximalt för att höra, vilket gör att man spänner sig och blir trött. Dessutom är det vanligt med spänningshuvudvärk, ont i axlar och rygg och andra kroppsliga symptom. Som hörselskadad är man ständigt osäker. Man vet inte om man har hört rätt, man vet inte vad de andra hör och vad man själv missar eller missförstår. Man blir nervös och rädd att göra bort sig. Man känner sig dum. Man skäms. Man vågar inte fråga om hela tiden. Man vågar inte delta i vissa situationer. Man kan känna sig ensam och isolerad. Man kan få koncentrationssvårigheter och svårt att komma ihåg.

- *Om du behöver en timme för att lära dig något, behöver jag fyra, sa en hörselskadad deltagare häromdagen.*

Man får sämre självförtroende. Många hörselskadade är dessutom extremt ljudkänsliga, vilket omgivningen ofta har svårt att förstå och svårt att ta hänsyn till. Tinnitus är också vanligt förekommande. En hörselskadad person med tinnitus lider oftast mer av sin tinnitus än av hörselnedsättningen. 10–15 % av befolkningen har tinnitus, i olika grad. Många hörselskadade har dessutom problem med yrsel och illamående. Eftersom balansorganet ligger så nära hörselorganet påverkas ofta båda organen av en skada. En effekt av allt detta är att många hörselskadade blir lättirriterade och omotiverat arga.

- *Jag kan absolut inte jobba med äldreomsorg, sa en studerande.*
- *Jag har inget tålmod, jag blir irriterad, jag skulle inte fungera med de gamla.*

Hörselnedsättning är ett dolt funktionshinder. Du kan inte se på en person att han eller hon hör dåligt. Många försöker dessutom medvetet att dölja sin hörselskada. De flesta tycker att det är helt OK att ha glasögon. Många hörapparatbärare vill däremot inte visa sina hörapparater. Det är ofta en lång process innan man har vant sig vid tanken och accepterar att man har behov av hörhjälpmedel. Jag känner många som låter håret dölja apparaten och som inte vill att man talar med andra om att de hör dåligt. En del vill hellre ha en hörapparat än två, men vem skulle sätta på sig glasögon med lins bara framför ett öga? Många patienter kommer till Hörcentralen och ber att få mycket små så kallade kanalapparater. En kanalapparat sitter i hörselgången och syns inte. Problemet är bara att man inte kan välja apparat efter hur den ser ut. Vilken hörapparat som passar varje patient beror på hörselnedsättningens art och grad, på hörselgången och på ytterligare andra faktorer. Detta är svårt för patienten att förstå och att acceptera.

Som hörselskadad hittar man olika strategier för att hantera sin kommunikation. En del pratar mycket själva, de vet vad de säger och behöver inte lyssna så mycket. En del låtsas att de hänger med, de skrattar när andra skrattar utan att veta varför, de svarar på vinst och förlust, gissar, är ständigt osäkra på vad som egentligen sägs och om det kanske är mig man skrattar åt ... ? En del "stänger av", de är kroppsligen närvarande men ändå inte där. En del slutar helt enkelt att delta i det mesta. Kanske väljer de bort t.ex studier. Det är för jobbigt. Det kostar för mycket av fysisk och psykisk ansträngning.

Hörapparat

Att ha hörapparat innebär inte att höra som en normalhörande. Glasögon t.ex. kan i många fall återställa synskärpan och den synskadade ser tydligt, på samma sätt som en normalseende. En hörapparat förstärker ljudet men den kan inte ändra ljudets kvalitet. En hörapparat förstärker dessutom alla ljud, även de ljud som är ovidkommande eller direkt störande. För många patienter tar det lång tid att vänja sig vid att lyssna med hörapparat. Man är inte van och hjärnan kan inte sortera bort oviktiga ljud på samma sätt som normalhörande gör. Tekniken går hela tiden framåt och moderna hörapparater blir bättre och bättre. Man försöker konstruera hörapparater som bara förstärker det patienten vill höra, men ännu finns inte den perfekta hörapparaten. Det är viktigt att omgivningen känner till detta faktum, att man inte tror att när en studerande har hörapparat är allt gott och väl.

Vi hade en röntgenläkare från Bosnien för ett antal år sedan, i en sfi-grupp för välutbildade i Göteborg. Vi kan kalla henne Maria. Maria hade hörapparat från Bosnien. Hon hängde inte med i undervisningen och hon förstod själv inte varför, trots att hon faktiskt var läkarutbildad. Hon hade kontakt med kurator på skolan, men hon hade ingen kontakt, och tog själv ingen kontakt, med Hörselvården i Göteborg. Ingen på skolan tänkte på att kontakta mig som hörselpedagog inom sfi-undervisningen. Marias självförtroende sjönk och hon blev deprimerad. Till slut fick jag som hörselpedagog inom sfi kontakt med Maria genom AMI, (Arbetsmarknadsinstitutet) som det hette på den tiden, nuvarande Arbetsförmedlingen Rehabilitering. Maria började i hörselgrupp och vi tog kontakt med Hörselvården på Sahlgrenska universitetssjukhuset. Maria fick nya, bättre hörapparater samtidigt som hon studerade sfi i hörselgrupp. Hon såg att andra hade samma situation som hon själv, hon började förstå och acceptera att språkinläringen påverkades av hörselnedsättningen. Hon reparerade successivt sitt självförtroende och sin psykiska hälsa. Hon sa så här:

- Tänk om jag hade träffat dig tidigare! Alla var så snälla mot mig. Alla ville hjälpa mig, men ingen förstod mitt problem.

En annan studerande utgör ett underbart exempel på en person som snabbt lärde sig att trivas med sina hörapparater. Anna flyttade till Göteborg från Budapest pga att hon träffade en man som studerade till läkare här. Hon studerade sfi i en grupp för högutbildade men hon orkade inte fortsätta. Hon var mycket trött, hon klarade inte att följa kursen och hon avbröt studierna. Jag fick kontakt med Anna och vi träffades för ett samtal. Anna var barndomshörselskadad, men hade inte hörapparater. Vi bokade ett läkarbesök och jag rekommenderade att hon skulle skaffa hörapparater. Hon började studera sfi i hörselgrupp. Jag sa från början till Anna, som befann sig på en intellektuellt sett högre nivå än de andra i gruppen, att hon inte skulle stanna längre än nödvändigt i hörselgrupp. Hon hade studievana och en studieteknik som inte de andra i gruppen hade, hon hade strategier för att lära sig ett främmande språk. Anna trivdes mycket bra i gruppen. Hon slappnade av och upplevde det positivt att alla hade samma situation med nedsatt hörsel, oavsett att övriga förutsättningar var väldigt olika. Anna fick ganska snart hörapparater. Hon började genast använda dem och hon tyckte genast om dem. Hon valde t.ex direkt att sätta pärlor i insatsen, vilket jag ser som ett tecken på att man accepterar sitt hjälpmedel. När hon åkte hem till Budapest över jul var familj och vänner där förvånade. "Vad har hänt?" frågade de. "Du är en annan person, du är mycket gladare, mycket mer öppen." Anna hörde helt enkelt på ett nytt sätt, hon behövde inte anstränga sig lika mycket för att höra och hon behövde inte vara rädd att höra fel hela tiden. Efter den första tidens trygghet i hörselgrupp bytte Anna så småningom tillbaka till vanlig grupp igen och fullföljde snabbt sina sfi-studier. Idag studerar Anna socialantropologi på Göteborgs universitet.

Hörselskadad i nytt land

Det är svårt att vara hörselskadad svensk. Det är svårt att vara normalhörande med utländsk bakgrund. Att vara hörselskadad med utländsk bakgrund blir inte bara dubbelt svårt, det blir en summationseffekt, dvs det blir många, många gånger svårare. Allt som gäller att vara hörselskadad gäller i ännu högre grad, när du dessutom har utländsk bakgrund. Redan det faktum att du är flykting eller av annan orsak har lämnat ditt land betyder ofta att du har dåligt självförtroende, du har låg status, du har inte hittat din plats i samhället, du är arbetslös osv. Som hörselskadad ser du hur dina familjemedlemmar, kamrater och andra du känner lär sig språket i det nya landet mycket fortare än du själv.

- Varför lär jag mig inte svenska? Är jag dum? Varför förstår jag inte? Varför är jag så trött? Varför får jag inget jobb?

Som andraspråksanvändare är man mycket känsligare för störande ljud i omgivningen, dvs taluppfattbarheten minskar i oproportionerligt hög grad av störande ljud. Som hörselskadad med utländsk bakgrund har du både din hörselnedsättning och det faktum att allting försiggår på ett främmande språk att brottas med. Jag brukar tänka på hur det känns när man lyssnar på en föreläsning på engelska eller franska. Man koncentrerar sig maximalt men efter ett tag blir man uttröttad. Då "stänger jag ofta av", dvs jag lyssnar inte aktivt under en tidsperiod, jag "vilar mig". Detta blir naturligtvis dubbelt, eller mer än dubbelt, för våra hörselskadade deltagare. Dels blir de uttröttade av att höra dåligt, dels av att de inte kan och inte uppfattar det främmande språket. Är man inte medveten om att man har en hörselskada är det inte lätt att tänka på det som en orsak till att man inte lär sig. Det egna språket går bra. Man kan modersmålet sedan man var liten och man har en förförståelse, man kan gissa det man inte hör. Med sina landsmän är man inte osäker. Vet man å andra sidan att man hör dåligt är det ofta så att man skäms och inte vill acceptera sin hörselnedsättning. Man förtränger den för sin familj och för sig själv. Man vet inte sina rättigheter som hörselskadad, t.ex att man kan få en hörapparat utan kostnad i Sverige. Man vill inte heller vara till besvär och man är kanske rädd för att om man påpekar att man hör dåligt ska det få negativa konsekvenser.

- *Jag kanske inte får plats i skolan, jag kanske inte får jobb, jag kanske inte ...*

I många främmande kulturer anses det vara ett "Guds straff" att ha en funktionsnedsättning. Gravyt hörselskadade och döva personer kommer ofta till Sverige som analfabeter, de har inte fått gå i skolan i sitt hemland. Antingen har de gömts undan eller så har de betraktats som dumma.

En mycket gravyt hörselskadad man från Chile skrev så här:

- *Jag gick i en specialskola för utvecklingsstörda i mitt hemland. Det var jättetråkigt för mig. En dag kom en läkare till skolan. Han frågade mig varför jag gick där. Du är inte som de, sa han, du ska gå i en vanlig skola.*

Har man dessutom en CP-skada är det lätt hänt att diagnosen blir fel.

Jag hörseltestade på Sär vux i Göteborg en gång, för många år sedan. De flesta var svenskar, ett fåtal hade utländsk bakgrund. Jag hittade två hörselskadade personer från Iran, båda med CP-skada. Den ena började i en sfi-grupp för döva och lärde sig teckenspråket mycket snabbt. Hon var absolut inte utvecklingsstörd. Den andre hade antagligen en mycket lätt utvecklingsstörning. Vid läkarundersökningen efter hörseltestet frågade läkaren:

- *Har ingen undersökt din hörsel förut?*
- *Jo, de frågade mig om jag hör. Då sa jag att det gör jag. Sen frågade de inte mer om det.*

Många flyktingar har förutom sin hörselskada traumatiska upplevelser från kriget med sig i bagaget. Detta blir ytterligare en pålagring, med oro, sömnsvårigheter, mardrömmar, ångest osv till följd. Många har också tinnitus. Tinnitus ökar genom stress, oro, trötthet och det blir en ond cirkel. Tinnitus som fenomen är inte känt i flertalet av de länder som våra sfi-deltagare kommer ifrån, vilket också bidrar till oro. Man vet inte vad det handlar om. Man förstår inte vad tinnitus är, om det är farligt eller ofarligt, om det är inbillning eller verklighet, om det finns någon behandling. Många vågar inte prata med sin omgivning om detta, de tror att de är "knäppa", att folk inte skulle tro att de var kloka om de berättade om sitt "ljud".

Det blir mycket lättare missförstånd för hörselskadade flyktingar och andra med utländsk bakgrund som inte kan språket. Även med tolk blir det fel. Min erfarenhet har lärt mig att människor inte tar in all information. Man tror att någon förstår vad man säger och det finns inga tecken på att det inte är så. Ändå visar det sig senare att personen i fråga inte alls har förstått.

En studerande i min grupp hade fått ny hörapparat. Hon var jätteglad. Men dagen efter att hon hade fått apparaten fungerade den inte. Jag frågade om inte batteriet var slut.

- *Nej, sa hon, det kan inte vara slut.*

Ändå visade det sig att batteriet var slut. Den nya apparaten sattes av och på genom att stänga respektive öppna batterifacket. Min elev hade fått instruktion om detta på Hörcentralen via tolk, men hon hade inte tagit till sig informationen. Hon hade inte stängt av hörapparaten under natten och batteriet hade tagit slut.

Som hörselskadad med utländsk bakgrund har du inte bara svårare att förstå, du har också svårare att bli förstådd. Det är väldigt tröttsamt att tala med en hörselskadad person som inte kan språket. Uttalet är dåligt och det tar lång tid. Det gäller att ha tålmod. Som hörselpedagog i sfi-undervisning är jag van att tala med hörselskadade flyktingar och andra med utländsk bakgrund, men för "vanliga" svenskar är det mycket svårare. Det blir missförstånd åt båda håll.

Språkinläring

Varje språk har sin egen ljuduppsättning. Man hör lättast det man är van att höra. När man kan ett språk kan man gissa det man inte hör. När man inte kan språket kan man inte gissa, man har ingen förförståelse. Svenskan är ett konsonantrikt språk, 60 % av ljuden i svenska språket är konsonantljud, 40 % är vokalljud. När man har en hörselnedsättning är det oftast i diskanten det är svårt att uppfatta

och det är just i diskanten som konsonantljuden finns. Vi har många konsonantkombinationer i svenskan som är svåra att uppfatta även för en normalhörande med ett annat modersmål. T.ex. kantonesiska saknar många av våra konsonantljud, såsom b, d, g, v, r, sj- och tj-ljudet. Många konsonantkombinationer är dessutom otänkbara i kantonesiska, exempelvis k och s. Ordet **sex** uppfattas därför av en kines troligtvis som sek eller ses, ordet **skal** som kal eller sal, innan man har lärt sig de svenska språkljuden. Har man då en hörselnedsättning blir det hela än mer förvirrat. Hur ska man kunna lära sig nya språkljud, som inte finns i modersmålet, när man saknar förmåga att särskilja ljuden? Det är inte lätt. Då är det viktigt att träna sig att höra skillnad mellan olika ljud som är betydelseskiljande i svenska språket, och även att träna munavläsning. Det är viktigt att öka deltagarnas medvetenhet om olika strategier för att särskilja ljud, och att över huvud taget öka medvetenheten om att vissa ljud är betydelseskiljande i svenska språket utan att vara det i andra språk. Exempelvis skiljer man inte i alla språk mellan tonande och tonlösa konsonantljud. Bil och pil är två helt olika begrepp på svenska, medan en kantonesisktalande person kanske inte hör någon skillnad mellan orden. Däremot skiljer vi i svenska inte mellan tonande och tonlöst s. När jag läste engelska i skolan som ung tyckte jag alltid att det var svårt att skilja mellan tonande och tonlöst s, speciellt när man själv skulle säga det.

Hur kan man misstänka hörselnedsättning?

Det är svårt att misstänka hörselnedsättning. Eftersom många hörselskadade utvecklar strategier för att dölja sin hörselskada och eftersom funktionshindret i sig är osynligt gäller det att vara mycket uppmärksam på eventuella tecken och att hellre hörseltesta för många än för få. Sitter man två personer i tyst miljö och talar med varandra kan det vara fullkomligt omöjligt att förstå att den ena personen har nedsatt hörsel.

En vägledare på min arbetsplats hade skickat en hörselskadad kvinna vidare till mig. När jag senare återkopplade till honom sa han i förbigående: ”Hon hör väl inte speciellt dåligt, eller hur?” Kvinnan var i det närmaste döv, men en mycket skicklig munavläsare. Han hade haft ett långt vägledningssamtal med henne utan att förstå vidden av hennes hörselskada.

Det gäller att öka medvetenheten kring hörselns betydelse och det faktum att nedsatt hörsel är vanligt förekommande bland våra sfi-studerande. Vissa lärare har på något sätt ”ett sjätte sinne”.

En sfi-studerande hade bytt skola och jag blev diktad för att hörseltesta honom. Han hade gått ca 600 timmar hos en annan anordnare utan att tala om att han hörde dåligt och utan att lärarna hade misstänkt något. Den nya läraren sa till mig att det räckte med tio minuter för att hon skulle förstå att något var fel. Mannen hade både tinnitus och hörselnedsättning och har nu börjat i hörselgrupp.

Många sfi-studerande har traumatiska upplevelser av krig och tortyr. Detta resulterar i trötthet, koncentrationssvårigheter, glömska, depression, ångest, mardrömmar, sömnsvårigheter och andra problem. Många av dessa symptom kan även orsakas av hörselnedsättning och av tinnitus. Det är dessutom mycket vanligt att ha både hörselnedsättning och traumatiska upplevelser. Många gånger är det krig eller tortyr som har orsakat hörselskadan.

Jag träffade en gång en fd sfi-studerande och vi diskuterade hans jobb. Han orkade inte jobba mer än fyra timmar om dagen och jag hade ordnat en tid hos en audiolog för att han skulle bli sjukskriven. Företagsläkaren förstod inte alls hans problem, sa han. Han beskrev sin situation så här:

- *Jag är trött. Jag är trött eftersom jag inte förstår. Jag är trött av andra ljud som förstärks i hörapparaten, t.ex när någon tappar något på golvet. Jag är trött av kriget. Jag kan inte sova. Jag äter Cipramil. Jag tänker alltid på kriget.*

Om en studerande inte kan säga efter, kan det vara ett tecken på dålig hörsel, eller om en studerande skriver mycket bättre än han eller hon talar. Om en studerande gör mycket små eller inga framsteg måste man fråga sig varför. Tidigare skolbakgrund, mål och ambitioner tyder på att en studerande ska göra snabba framsteg i sin språkinläring, ändå blir det inte så. Detta kan vara ett tecken på nedsatt hörsel. Det är mycket individuellt hur en hörselskadad person klarar att lära sig ett främmande språk.

Jag har träffat många som har bytt från vanlig sfi-grupp till hörselgrupp och som upplever detta som en stor lättnad. Men jag har också träffat personer som vill gå i vanlig grupp och som lyckas över förväntan. En del sfi-studerande avbryter sina studier, de börjar och slutar igen vid upprepade tillfällen, utan att göra några egentliga framsteg. När en sådan person återanmäler sig är det viktigt att försöka ta reda på varför han eller hon inte har lyckats med sina sfi-studier vid tidigare tillfällen. Stor frånvaro från skolan kan också tyda på att den studerande kanske inte orkar pga nedsatt hörsel. Den studerande behöver inte alls vara medveten om orsaken till detta själv. Han eller hon känner olust, trötthet, frustration osv utan att förstå varför. En del studerande verkar ointresserade och "lata", de kan verka mentalt frånvarande, de "stänger av" ibland för att "vila", när de inte orkar. Andra tecken är extrem trötthet, huvudvärk, värk i rygg, axlar, nacke, spänning, irritation, omotiverad aggression osv. Om man tycker att en studerande missförstår ovanligt mycket eller missar information, kommer till fel mötesplats på fel tid, gör fel läxa, inte vet, inte förstår, osv kan detta vara tecken på nedsatt hörsel. Det behöver inte alls bero på hörseln, men det är lätt gjort att utesluta som orsak. Tala med den studerande, fråga vad han eller hon tror själv, föreslå att personen får sin hörsel testad. Det kostar inget, det gör inte ont och det går ganska fort, ca tio minuter för en normalhörande som förstår instruktionen. Om en studerande väljer att vara ensam på rasterna kan detta också tyda på nedsatt hörsel. Hörselskadade personer orkar för det mesta inte med miljön i kaféer och uppehållsrum. Det är ofta dålig akustik, mycket störande ljud och många människor. Då hittar den hörselskadade ursäkter för att inte delta och går inte dit.

Hörselskadad i vanlig sfi-grupp

Om en hörselskadad person väljer att studera i vanlig sfi-grupp, eller om det inte finns hörselgrupp i kommunen, är det viktigt att läraren är medveten om hörselskadan. Helst ska naturligtvis även de andra deltagarna känna till att en i gruppen har nedsatt hörsel, men det är inte alltid personen ifråga vill tala om detta. Bara vetskapen om att en person hör dåligt ökar förståelsen och toleransen. Man kan också be en hörselpedagog eller annan person från Hörselvården komma och ha en information om hur det är att vara hörselskadad. Om den hörselskadade själv är positiv till det, är det ofta en bra idé att ha en sådan information i gruppen. Alla brukar vara intresserade, många känner redan någon och har egen erfarenhet av hörselskada i familjen eller bekantskapskretsen. Det är också bra att ha information på ett personalmöte, så att hörselproblematiken aktualiseras på skolan.

Placeringen i rummet är viktig. Den hörselskadade ska sitta långt fram, nära läraren, och helst ska det vara möblerat så att de studerande inte sitter bakom varandra. Bäst är U-form så att alla ser varandra. Man kan låna ett hjälpmedel på Tekniska Hörselvården så att läraren talar i en mikrofon och den studerande sätter hörapparaten i T-läge och lyssnar via slinga, eller med hörlurar, om han eller hon inte har hörapparat. När de andra studerande talar kan läraren hålla fram mikrofonen till den som talar, eller annars upprepa vad som sägs. Skriv alla viktiga saker på tavlan för att undvika missförstånd. Tala aldrig samtidigt som du skriver på tavlan, skriv först, vänd dig sedan mot gruppen och tala. Undvik att arbeta med bandspelare eller låt den hörselskadade göra annat under tiden gruppen i övrigt lyssnar på band, om inte personen ifråga själv säger att det går bra. Ljudet blir oftast förvrängt för den hörselskadade när man lyssnar på band. Eventuellt, och särskilt vid tinnitus, behöver den hörselskadade ta korta pauser ibland. I vissa fall kan en person som lider svårt av tinnitus inte komma till skolan på morgonen, eftersom han eller hon inte sover på natten. Då kanske man kan tillåta individuella tider, t.ex att den hörselskadade börjar efter första rasten eller att man försöker placera om till en eftermiddagsgrupp. Det är viktigt att läraren är medveten om att den hörselskadade deltagaren troligtvis är mycket trött och att hela projektet att gå i skolan och delta i gruppens övriga aktiviteter innebär en stor påfrestning, även om inte personen själv vill påskina detta.

Hörselgrupp

I Göteborg har vi särskilda undervisningsgrupper i sfi för hörselskadade. Det är ett **färre antal studerande** i gruppen, det är ett **lugnare tempo** och man eftersträvar en **trygg och accepterande miljö**. I en stor sfi-grupp med 20 eller fler deltagare är det aldrig tyst. Som hörselskadad måste man vistas i **tyst miljö**, annars orkar man inte. Det är dessutom vanligt att man förutom hörselnedsättningen också är extremt ljudkänslig, vilket gör det ännu viktigare med en tyst miljö. Vi har **hörtekniska hjälpmedel** i klassrummen. Det betyder att läraren talar i en mikrofon och de deltagare som inte har hörapparat lyssnar med hörlurar. De som har hörapparat får ljudet direkt in i

apparaten via en slinga. Dessutom finns det ytterligare en eller flera mikrofoner i klassrummet som gör att eleverna hör varandra, när de talar. En hörselskadad som studerar i vanlig grupp kan alltid höra läraren, om denne använder mikrofon, men det svåra är att höra klasskamraterna. Det är viktigt att **inte många talar samtidigt** i en hörselgrupp. Man kan inte göra talövningar parvis, som är vanligt i språkundervisning, det blir bara ett enda surr och talet går inte att urskilja för deltagarna. Eventuellt kan man göra detta vid enstaka tillfällen, just för att träna de studerande att lyssna i svår miljö, om deltagarna orkar en sådan situation. Klassrummet är möblerat så att **alla ser varandra** och det är mycket viktigt med **bra belysning**. En hörselskadad kompenserar hela tiden sin dåliga hörsel med att titta på den som talar. Man tränar aktivt **munavläsning** i klassrummet. Munavläsning går alltid att lägga in som ett moment i det man håller på med och det är alltid roligt! Man ska inte använda bandspelare i hörselgrupp, eftersom ljudet blir förvrängt för de hörselskadade. Läs högt själv istället! De studerande behöver mycket träning i att lyssna och att särskilja nya språkljud, men inte via band eller CD. Man ska inte vara rädd för att upprepa! De studerande glömmar lätt och det är bra att höra samma sak många gånger. Det är viktigt att ha roligt i skolan! **Målet är att stärka de studerandes självförtroende**, skolan ska vara lugn, trygg och tyst, men också fylld av lust och glädje. Min erfarenhet är att det nästan alltid uppstår en varm och kärleksfull stämning i en hörselgrupp. Jag tror det beror på att alla delar upplevelsen av att höra dåligt, att ha svårigheter att lära det nya språket, att känna sig dumma i många andra sammanhang. Här är man som de andra, ingen är utpekad, ingen är särskild, alla har likartade förutsättningar. De flesta som har bytt från vanlig grupp till hörselgrupp säger ungefär såhär:

- *Jag kände mig dum i den andra gruppen. De andra hörde bra, det var bara jag som inte hörde. Jag lärde mig ingenting. När jag kom hit började jag prata. Det är första gången som jag förstår vad lärarna säger på en kurs, därför att jag använder hjälpmedel. Du förstår min situation.*

De studerande upplever det som en oerhörd lättnad att vara delaktiga i ett sammanhang på samma villkor som övriga. Det är också viktigt att läraren är specialutbildad och har både kunskap och förståelse för den hörselskadades situation, och då inte minst den hörselskadade flyktingens eller invandrarens situation.

Ett aktivt samarbete med Hörselvården är en god förutsättning för att deltagarna ska ha bästa möjliga hjälpmedel, fungerande hörapparater men även hjälpmedel hemma, till TV, dörr och telefon osv. Med tanke på praktik och utslussning är det också viktigt att samarbeta med Arbetsförmedling och Arbetsförmedling Rehabilitering.

För att **öka deltagarnas egen kunskap om hörsel och hörselskador** är det bra att studera detta ämnesområde som ett särskilt tema. Det är alltid lättare att förstå sin egen situation med ökad kunskap. T.ex. att kunna tyda sitt eget audiogram, att förstå vilka ljud som är svåra att uppfatta och varför, att kunna förklara detta för andra, det stärker självkänslan. Det är också viktigt att göra de studerande medvetna om **vad det innebär att vara hörselskadad**, att hitta strategier för sin kommunikation och att acceptera situationen. Att inte känna sig som ett offer, som en som har mindre värde, utan att aktivt delta i livet och samhället, på lika villkor. Att känna jag kan, jag duger, jag lär mig språket, jag kommer att få ett arbete, jag klarar mig i Sverige.

Hörselgrupper i Göteborg just nu – oktober 2003

Just nu har vi 36 deltagare fördelade på fem hörselgrupper i Göteborg.

Vi har en alfabetiseringsgrupp med fyra deltagare, två män och två kvinnor, varav tre kommer från Irak, en kvinna från Afghanistan. Medelåldern är 47 år.

Vi har en grupp på låg nivå med tio deltagare, tio män, varav fem kommer från Irak, två från Vietnam och övriga från Libanon, Marocko och Grekland. Medelåldern är 45 år.

Vi har en grupp på mellannivå med nio deltagare, sex män och tre kvinnor. Fyra deltagare kommer från Irak, tre män och en kvinna, två kvinnor kommer från Kina och de övriga deltagarna kommer från Afghanistan, Chile och Finland. Medelåldern är 39 år.

Vi har en grupp på hög nivå med sex deltagare, fem män och en kvinna. Fyra män kommer från Irak, en man kommer från Vietnam och kvinnan från Iran. Medelåldern är 38 år.

Vi har också en så kallad SAS-grupp (svenska som andraspråk), som består av sju deltagare, två män och fem kvinnor. Två kvinnor kommer från Ryssland, alla de andra från olika länder, Iran, Chile, Peru, Bosnien och Eritrea. Medelåldern är 53 år.

Av 36 deltagare är 25 män och 11 kvinnor, dvs två tredjedelar är män. 16 deltagare kommer från Irak, dvs. nästan 50 % och av dessa är nästan alla män, bara två är kvinnor. Kriget är en mycket stor faktor i att det förhåller sig på detta sätt! Dels att vi över huvud taget har många sfi-studerande från Irak, men också att så övervägande många går i hörselgrupp och att de flesta är män. Den totala medelåldern i hörselgrupperna är 44 år.

Alfabetiseringsgruppen studerar bara fyra timmar i veckan, två timmar vid två tillfällen. De orkar av olika anledningar inte mer. Alla i denna grupp har traumatiska upplevelser och en kvinna är vuxendöv. Låg-gruppen studerar tio veckotimmar, fördelat på fyra dagar.

Mellangruppen har 12 veckotimmar på fyra dagar. Alla deltagare kommer inte alla dagar, de har ett eget schema efter individuella behov. Vi diskuterar att göra en speciell praktikgrupp nästa termin, med undervisning två dagar och praktik tre. I nuläget har vi helt individuella praktikperioder, efter vars och ens behov.

Hög-gruppen har 15 veckotimmar på fem dagar.

SAS-gruppen har nio veckotimmar på tre dagar.

Vi har också fyra deltagare i sfi på teckenspråk, en man och en kvinna från Iran, en kvinna från Vietnam och en kvinna från Irak. Medelåldern är ca 35 år. Gruppen studerar nio veckotimmar, fördelat på tre dagar.

Det känns som en förmån att få arbeta med sfi för hörselskadade. De studerande är så tacksamma för så mycket! Att få hjälpmedel, att få gå i särskilda grupper, att få förståelse, att träffa andra studerande i samma situation, att höra, att känna att de lär sig, att ...

I mitt arbete på Vuxenutbildningskontoret Centrum i Göteborg träffade jag av en slump en hörselskadad man för några veckor sedan. Vi kan kalla honom Mustafa. Mustafa kom på den öppna mottagningen och det var jag som tog emot honom. Han hade bott länge i Sverige, i en annan kommun, och nu var han arbetslös i Göteborg. Han kom ursprungligen från Iran och han hade fått hörapparat i Sverige. Han hade jobbat i skogen och då hade han tappat hörapparaten. Han hade inte kommit sig för att skaffa en ny. Han hade ingen kontakt med Hörselvården i Göteborg. Mustafa kom till Vuxenutbildningen efter ett besök på Arbetsförmedlingen, för att eventuellt anmäla sig till en kurs, men helst ville han ha ett jobb. När vi skildes åt hade vi bokat en läkartid, han hade fått låna ett hjälpmedel, en så kallad Favorit, och vi hade bestämt att han ska studera sfi i hörselgrupp, om facket godkänner att han läser med A-kassa. Vi var båda mycket nöjda med besöket!

Oktober 2003

Eva Norinder

Hörselpedagog på Vuxenutbildningsförvaltningen i Göteborg